

**CATEGORII SOCIALE PRIVILEGIATE
DIN JUDEȚUL ORHEI (BASARABIA)
ÎN STATISTICA RECENSĂMÂNTULUI FISCAL DIN 1835
(boiernășii, mazilii și ruptășii)**

Valentin TOMULEȚ¹

**PRIVILEGED SOCIAL CATEGORIES OF ORHEI COUNTY
(BESSARABIA) IN THE STATISTICS OF THE FISCAL CENSUS OF 1835
(boiernasii, mazilii and ruptasii)**

ABSTRACT

In this study based on unpublished archival data, published documents and the works in which tangentially the discussed topic is approached, the author analyzes the status of privileged – boiernasi, mazili, and ruptasi in Bessarabia under the regime of Tsarist rule. The author ascertains that boiernasi and mazili represented a social category, while ruptasi – a fiscal one, which remained in Bessarabia from the time it was part of the Principality of Moldavia. Statistical data referring to boiernasi, mazili and ruptasi, systematized in the statistics of the fiscal census of 1835, demonstrate that they were not a numerous social and fiscal category.

Although boiernasi and mazili enjoyed several privileges, the imperial administration did not accept them and did everything possible to suppress them. This measure coincided with the Russian imperial policy of social and administrative unification of the newly annexed province. The process took place gradually, especially with regard to mazili, by eliminating them from various administrative functions and undermining their social prestige. With time, the rights of mazili were limited, they being forced to perform various benefits and pay taxes along with taxpayers. As a result some of them for various contraventions were transferred to the category of tarani, others ruined and dissolved in related social categories of the peasantry.

While mazili had a more compact social and ethnic composition, that of the ruptasi was quite diverse and variegated, including indigenous and foreign elements, transferred from abroad to Bessarabia from peasants, but also citizens of local cities, which were not included among the privileged classes of society, did not have permanent residence, and were not enrolled in the category of taxpayers, enjoyed some privileges based on the documents issued by the prince. Although, unlike other categories of peasants, ruptasi enjoyed, at the beginning, certain privileges, they did not constitute a privileged class, on which czarism could count, as Soviet historiography attempted to assert. Along the way, even those minor privileges which they enjoyed, such as exemptions from local benefits and corporal punishment without the judgment trial, were canceled. As a result most of them were ruined and fell in dependence on landowners and the state, being transferred, eventually, in 1847, in the category of odnodvortsy.

Keywords: social status, privileged, mazili, boiernasi, ruptasi, odnodvorti, fiscal census, the Principality of Moldavia, Bessarabia, Russian Empire.

¹ Prof. univ. dr. habil., Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie, Facultatea de Istorie și Filosofie, Universitatea de Stat din Moldova; e-mail: tomuletvaleentin@yahoo.ro.

Formularea problemei. În studierea istoriei Basarabiei după anexarea ei în 1812 la Imperiul Rus, un interes deosebit prezintă schimbările care s-au produs în cadrul categoriilor sociale privilegiate ale societății. Dacă despre situația stărilor de jos ale populației, în special a țăranimii, s-a scris în repetate rânduri, cu precădere în istoriografia sovietică, în afara cercetării au rămas stările sociale intermediare, privilegiate ale societății – boiernașii, mazilii, ruțașii, clerul etc. Necesitatea studierii unei asemenea tematici este dictată de faptul că numai o cunoaștere profundă a tuturor categoriilor sociale ale populației și poziția pe care au avut-o autoritățile imperiale centrale și locale față de aceste stări permite cercetătorului să pătrundă în logica internă a acestora și în sistemul ierarhizat al instituțiilor. Totodată, o cunoaștere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Basarabia, în special a celor „privilegiate”, în primele decenii de după anexare, când în Basarabia au fost păstrate unele particularități locale în sistemul administrativ, permite să subliniem convingător unitatea de structură și de dezvoltare istorică moștenită din Principatul Moldova și să evidențiem acele schimbări care au parvenit pe parcurs, în cadrul acestor categorii sociale, sub regim de dominație țaristă.

În plus, prin abordarea acestei teme ne-am străduit să trezim interesul cititorului pentru destinul satului basarabean și oamenii lui, pentru istoria moșilor și strămoșilor lor, care cândva au fost „talpa” țării, clasa de mijloc a țăranimii – boiernașii, mazilii și ruțașii –, pentru ca să nu se piardă identitatea lor socială și etnică.

Din istoria recensămintelor fiscale. Pentru a înțelege ce reprezentau categoriile sociale privilegiate – boiernașii, mazilii și ruțașii –, să facem la început o caracterizare succintă a modalităților de adunare, selectare și sistematizare a informațiilor statistice privind numărul populației pe care administrația imperială le-a utilizat în Basarabia pe parcursul primelor decenii ale secolului al XIX-lea.

Documentele de epocă demonstrează că până la mijlocul anilor '30 ai secolului al XIX-lea evidența populației din Basarabia se efectua în baza câtorva forme principale de selectare a materialului factologic.

I. Recensămintele locale unice/simultane: recensământul populației din 1816-1817 (1817)², recensământul din 1820 (trei ținuturi din Bugeac)³, recensământul (fiscal) din 1824⁴ etc.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, în regiune a fost menținută practica fiscală existentă în Principatul Moldovei din secolul al XVIII-lea, când evidența contribuabililor era efectuată pornind de la numărul de familii existente în fiecare

² Arhiva Istorică Militară de Stat din Rusia (în continuare: AIMS), F., Arhiva Militaro-Științifică (în continuare: AMȘ), d. 18.582, f. 37-219; Arhiva Națională a Republicii Moldova (în continuare: ANRM), F. 5, inv. 2, d. 495, f. 1-405; И. Халиппа, *Роспись землевладения и сословного строя населения Бессарабии по данным переписи 1817 года*, în „Труды Бессарабской губернской ученой архивной комиссии (ТБГУАК)”, Кишинев, 1907, том III, с. 8-229; T. Porucic, *Regiunile naturale dintre Prut și Nistru*, în „Viața Basarabiei”. Revistă lunară editată de Asociația culturală „Cuvânt Moldovenesc”, II, nr. 3, Chișinău, 1933, p. 28-39; C.N. Tomescu, *Catagrafia Basarabiei la 1820. 127 de sate din ținutul Orheiului*, Chișinău, 1931; Л. Реулец, Г. Кышлалы, *Первая перепись задунайских переселенцев в Бессарабии как исторический источник*, în „България: метрополия и диаспора. Сборник по случай 65-годишнината на д.и.н. Николай Червенков”, Кишинев, 2013, с. 92-106.

³ AIMS, F., AȘM, d. 18.589, p. I; *Descrierea militaro-statistică a Basarabiei*, f. 95-106.

⁴ ANRM, F. 134, inv. 2, d. 780, p. IV, f. 348-349 verso.

așezare rurală sau urbană⁵. Această modalitate de evidență a numărului de contribuabili s-a păstrat și în Basarabia până la mijlocul anilor '30 ai secolului al XIX-lea. Despre acest sistem de perfectare a datelor statistice cu privire la selectarea materialului factologic demografic aflăm din raportul administrației regionale adresat în 1833 Ministerului de Finanțe al Rusiei, în care se informa că ea nu dispune pe moment de date privind numărul populației pe sexe, solicitat de această instituție, deoarece „în Basarabia recensămintele locuitorilor se efectuează nu după numărul de persoane (suflete), ci după cel al familiilor, separând din acest număr doar burlacii”⁶.

II. Statistica anuală a populației, efectuată de către autoritățile locale din Basarabia, presupunea întocmirea unor liste ale populației târgurilor și satelor din fiecare ținut. Exemplu ne pot servi: listele privind împărțirea ținuturilor în ocoale și numărul de familii în fiecare ocol, prezentate de ispravnici guvernatorului civil al Basarabiei, C.A. Catacazi (1820)⁷, descrierea statistică a ținutului Orhei (1820)⁸, descrierea statistică a ținutului Hotin (1820)⁹, descrierea statistică a ținutului Orhei (1825)¹⁰, descrierea statistică a ținutului Hotin (1827)¹¹, lista târgurilor și satelor (deseori cu indicarea numărului de familii, inclusiv a membrilor de sex masculin și sex feminin), întocmită de administrația ținutală/județeană (1814, 1822, 1832, 1836, 1837 etc.)¹², lista localităților moșierești și de stat și numărul de gospodării aflate în ele, prezentată de ispravnici, la cererea guvernatorului civil al Basarabiei, A.I. Sorokunski (august 1830)¹³ etc.

Conform „Regulamentului organizării administrative a Basarabiei din 29 aprilie 1818”, Expediția a II-a (economico-financiară) a Guvernului Regional al Basarabiei primea anual, la 1 ianuarie, din fiecare sat, târg și oraș informații despre numărul de familii și apartenența lor socială. Ulterior, în legătură cu pregătirea unei noi reforme fiscale administrația regională hotărăște efectuarea unui nou recensământ fiscal al populației, după un program mult mai larg. În acest scop au fost create comisii ținutale¹⁴. Însă recensământul fiscal a putut fi efectuat în Basarabia doar în anul 1824¹⁵. Cu regret, materialele acestui recensământ fiscal nu au inclus întreaga

⁵ Despre modalitatea efectuării în Basarabia a recensământului din 1816-1817, a se vedea mai detaliat: И. Халиппа, *op. cit.*, p. 7.

⁶ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1.895, f. 47.

⁷ *Ibidem*, d. 716, p. II, f. 266-277 verso; p. III, f. 317-333 verso.

⁸ C.N. Tomescu, 99 de sate din ținutul Orheiului la 1820, în „Revista Societății Istorico-Arheologice Bisericești din Chișinău”, vol. XIX, Chișinău, 1929, p. 316-368; Idem, *Catagrafia Basarabiei la 1820. 132 sate din ținutul Orheiului*, Chișinău, 1930, p. 1-56.

⁹ ANRM, F. 5, inv. 2, d. 398, p. I-III, f. 1 verso-522.

¹⁰ AIMSR, F.; AMȘ, 1825, d. 18.593, p. II; *Descrierea statistică a ținutului Orhei*, f. 1-24.

¹¹ *Ibidem*, p. III; *Ibidem*, f. 1-25.

¹² ANRM, F. 2, inv. 1, d. 2.326, d. 2.591, p. I, f. 42-45 verso; F. 5, inv. 2, d. 3, f. 43-45 verso; inv. 3, d. 747, f. 180-258; F. 6, inv. 2, d. 555, f. 5-52 verso; F. 153, inv. 2, d. 2588, f. 150-154.

¹³ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1.485, f. 1-43.

¹⁴ А. Защук, *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области*, СПб., 1863, с. 147-150.

¹⁵ ANRM, F. 134, inv. 2, d. 780, p. I-IV. Despre activitatea Comisiei Regionale de pe lângă Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia pentru întocmirea acestui recensământ fiscal și a numărului populației la momentul perfectării recensământului, a se vedea Val. Tomuleț,

populație a regiunii, ele nu s-au păstrat integral și conțin doar date generale despre locuitori¹⁶.

De la mijlocul anilor '30 ai secolului al XIX-lea, evidența populației din Basarabia se efectua în baza unor principii noi aplicate în Imperiu¹⁷ – recensămintele fiscale, numite „revizii”. În Basarabia, țarismul a efectuat doar trei recensăminte fiscale ale populației.

III. Recensămintele fiscale din 1835, 1850 și 1858¹⁸. Începând cu anul 1835, când în tot Imperiul a fost efectuat un nou recensământ fiscal al populației, întocmit deja după principii noi, sursele statistice basarabene, ce includ listele contribuabililor din localitățile rurale și urbane, conțin informații și despre numărul locuitorilor după sexe. Recensământul fiscal din 1835 calcula numărul populației nu după numărul de familii („gospodării”), ci după numărul de membri de sex masculin și feminin („suflete”) la data efectuării lui. Registrele erau alcătuite din două părți: „fila întâi verso” (din stânga) fixa persoanele de sex masculin începând cu capul familiei, după care urmau feciorii în ordine descrescândă, părinții sau alte rude, în cazul în care aceștia locuiau împreună cu această familie, vârsta fiecărui membru al familiei, anul de deces al persoanelor de sex masculin, anul și locul de mutare cu traiul în altă localitate. „Fila a doua” (din dreapta) avea aceeași structură, dar fixa persoanele de sex feminin după aceleași principii ca fila întâi, fără a mai indica anul de deces al persoanelor de sex feminin. Recensământul indică și legăturile de rudenie din cadrul familiei: soț-soție, fiu-fiică, tată-mamă, bunic-bunică, cumnat-cumnată etc.

Astfel, începând cu anul 1835 populația din Basarabia, ca și cea din guberniile ruse interne, era numărată nu ținând cont de numărul de familii, ca anterior, ci în funcție de comunitatea din care ea făcea parte – obștea satească sau comunitatea orășenească, fără a se ține cont de locul real de trai al locuitorilor. Din acest considerent, în timpul reviziilor nu erau incluse în numărul populației rurale sau urbane acele persoane care din anumite motive personale, de ocupație sau de serviciu, se aflau în altă localitate la data efectuării recensământului. Respectiv, ele erau trecute pe listele contribuabililor în satele sau orașele unde erau domiciliat. O asemenea modalitate de alcătuire a reviziilor a influențat negativ determinarea numărului exact al populației rurale și urbane, constatare pe care au făcut-o majoritatea cercetătorilor care s-au preocupat de această problemă¹⁹.

De menționat și faptul că recensămintele se efectuau în scopuri fiscale. Din acest considerent, unele persoane imposabile reușeau să se eschiveze de la înscrierea în listele contribuabililor. În plus, din listele contribuabililor erau omise persoanele scutite de impozite și cele care, la momentul recensământului, beneficiau de anumite

Instituirea și activitatea Comisiei Regionale de pe lângă Adunarea Deputaților Nobilimii din Basarabia pentru întocmirea recensământului fiscal al populației din 1824, în „Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe Umanistice”, IX, nr. 4, Chișinău, 2015, p. 85-101.

¹⁶ *Положение крестьян и крестьянское движение в Бессарабии (1812-1861 годы). Сборник документов*, Составители: И.А. Анцупов, К.П. Крыжановская. Ч. I, Кишинев, 1969, с. 304-307.

¹⁷ Între anii 1719-1858, în Rusia au fost efectuate 10 recensăminte fiscale ale populației.

¹⁸ ANRM, *F. 134*, inv. 2 (a se vedea dosarele pentru fiecare localitate).

¹⁹ В.С. Зеленчук, *Население Бессарабии и Поднепровья в XIX в. (Этнические и социально-демографические процессы)*, Кишинев, 1979, с. 9 etc.

înlesniri și privilegii. Listele conțineau și date incomplete privind numărul persoanelor de sex feminin, din considerentul că nu conțineau date referitoare la persoanele decedate de sex feminin. Prin urmare, recensămintele fiscale indicau pentru unele localități un număr al populației mai mic decât cel înregistrat în mediul rural sau urban la data efectuării recensământului²⁰.

Listele contribuabililor din satele, târgurile și orașele Basarabiei întocmite în anii 1824, 1835, 1850 și 1858 sunt depozitate în fondul „Administrația Financiară a Basarabiei” (fondul 134), iar dosarele ce conțin date generale ale recensămintelor din 1850 și 1858 în fondul „Administrația Specială de Prestații Rurale a Basarabiei” (fondul 24) al Arhivei Naționale a Republicii Moldova. Rezultatele recensământului din 1858 au fost publicate de Comitetul Central de Statistică al Imperiului Rus²¹, de Comitetul de Statistică al Basarabiei²² și de cercetătorul A. Zașciuk²³.

În articolul de față vom examina categoria socială a privilegiaților – boiernașilor, mazililor și ruțașilor din județul Orhei, regiunea Basarabia, reflectată în statistica recensământului fiscal din 1835. Însă, la început să definim noțiunea de privilegiat și specificul ei în Basarabia.

Statutul de privilegiat. Cine erau „privilegiații”? În actele vechi moldovenești sau mai noi, din secolul al XIX-lea din Principatul Moldova (catagrafiile anilor 1831, 1838 sau 1845), în categoria privilegiaților îi întâlnim pe cei încadrați în categoria neamuri, vel căpitani, căpitani, vornici de poartă, porușnici (ofițeri), postelnice, polcovnice, ispravnici de aprozi sau de copii de casă, vătavii moșilor boierești și cei apărați de cărțile Ocârmuirii. În plus, în această categorie îi întâlnim pe mazili, ruțași și ruțele vistieriei, pe negustori și tagma bisericească. Apartenența la starea „privilegiaților” era de natură ereditară. Prin însăși numele lor, boiernașii ca și mazilii păstrau „amintirea boieriei” care au optat mereu pentru menținerea privilegiilor strămoșești, precum au procedat și ceilalți privilegiați; plăteau birul în dajde (dajdia mazilească), individual precum boierii, nu în cislă precum țăranii, „deseatina” (dijma) la stupi, mascuri sau sfini (porci), apoi și la vin, o plăteau redus, adică „boierește” (redusă), nu „țărănește” (în întregime), erau scutiți de „beilicuri”²⁴; erau judecați de divanul domnesc etc.²⁵.

²⁰ В.К. Яцунский, *Изменения в размещении населения Европейской России в 1724-1916 гг.*, în „История СССР”, Москва, 1957, nr. 1, с. 201-202.

²¹ *Список населенных мест по сведениям 1859 года, ч. III. Бессарабская область*, СПб., 1861, с. 1-75.

²² *Записки Бессарабского областного статистического комитета*, Том I, Кишинев, 1864, с. 14-18.

²³ А. Защук, *Материалы для военной географии и военной статистики России, собранные офицерами Генерального штаба. Военное обозрение Бессарабской области*, СПб., 1863, с. 224-267.

²⁴ Beilic – termen de oricine turcă, cu mai multe înțelesuri: domnie, stăpânire, ceea ce aparține fiscului (statului); casă în care erau găzduiți trimișii oficiali sosiți de la Poartă în Țările Române; oficialii otomani în Țările Române; în cazul nostru: muncă gratuită în folosul statului (*Documente turcești privind istoria României. Vol. III. 1791-1812*, întocmite de Mustafa A. Mehmet, București, 1996, p. 373).

²⁵ *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelar și Nicolae Stoicescu, București, 1988, p. 304; L.-V. Lefter, *Cum deveneau „privilegiați”. Despre statutul*

În Basarabia, ca și în Moldova de peste Prut, sub noțiunea generică de „privilegiați” îi regăsim, în secolul al XIX-lea, pe toți acei ce se aflau pe diferite „trepte privilegiate”, care includea categoria micilor boieri de țară sau boiernașilor, mazililor și ruptașilor, ruptele de vistierie și de cămară scutiți, în diferite perioade de timp, de anumite obligații fiscale, fixate în diferite acte de danie emise de domnii Moldovei pe parcursul secolelor/anilor.

În satele vechi răzășești moldovenești, cum constată cercetătorul Lucian-Valeriu Lefter, în care locuia descendența mai mult sau mai puțin pauperizată a vechii boierimi, răzășimea din care făceau parte mazilii sau treptele „privilegiate”, idealul fiecărui tânăr căsătorit era urmărirea unui „cursus honorum”, prin urcarea treptelor spre vârful piramidei sociale sau păstrarea acelor privilegii și scutiri fiscale moștenite de la părinți. Toate năzuințele și eforturile erau menite să slujească acestui scop²⁶. Din această cauză, constată autorul, mulți din aceste categorii ar fi vrut să beneficieze de privilegii, motiv pentru care Alexandru vodă Ipsilanti (1786-1788) a stipulat „să rămâie mazili și neamuri numai cei ce să trag din mazili și neamuri”, condiție menținută și de Regulamentele Organice, mazili fiind numai „cei care vor fi cu adevărat dreپți feciori de mazili și de ruptași”²⁷.

Pentru a intra în prima treaptă a ierarhiei „privilegiaților”, categorie socială rezervată doar pentru „ficioarii de privilegiați, mazilo-ruptași, rupte a vistieriei, preoți și diaconi căsătoriți și neintrai la nici o rânduială”, nu numai proprietatea funciară și dovada descendenței boierești era valabilă, ci și faptul deținerii „costumului” aferent acestei stări sociale: „anteriul de cutnie” – haină boierească lungă până la glezne, confecționată dintr-o țesătură de mătase cu urzeală de bumbac; „contășul” – haină luxoasă de iarnă, lungă, îmblănită cu piei scumpe, purtată de boieri; „tacâmul” sau harnașamentul calului cu cele necesare și, desigur, calul²⁸. În Basarabia, această trăsătură specifică vestimentației privilegiaților s-a pierdut, luând alte forme și alt colorit, rămânând mai mult în amintirea boiernașilor și mazililor, fapt ce denotă schimbarea statutului, limitarea privilegiilor, sărăcirea și decăderea acestor stări sociale.

Timpul a intervenit în statutul social-economic și politic al privilegiaților. Și mai mult, acest proces a fost observat în Basarabia după 1812, când regiunea a nimerit sub dominație imperială rusă. Această constatare o putem depista și din listele recensământelor fiscale efectuate în Basarabia în anii '30-'50 ai secolului al XIX-lea, în care boiernașii, mazilii și ruptașii, ca și categoria ruptelor, erau incluși, de multe ori, într-un compartiment unic, cel de „clasă privilegiată”, iar stările neprivilegiate ale țăranilor în cel al „stărilor de rând”²⁹.

Exemplu elocvent, în acest sens, ne servesc listele generale ale recensământului fiscal din 1835, prezentate de administrația județeană Orhei Administrației Regionale, în care stările sociale/fiscale privilegiate – boiernașii, mazilii, ruptașii și

social în secolul al XIX-lea, în „Prutul. Revistă de cultură”, Huși, 2013, Serie nouă, III (XII), nr.1-2 (51-52), p. 43.

²⁶ L.-V. Lefter, *op. cit.*, p. 43.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, p. 44.

²⁹ A se vedea, spre exemplu, listele populației, conform recensământului fiscal din 1835, pentru ținutul Orhei (ANRM, *F. 134*, inv. 2, d. 834, f. 23-57).

altele – nu sunt indicate separat, ca în celelalte județe ale Basarabiei, dar sunt incluse într-o singură listă, într-un compartiment unic/comun, cel al **privilegiaților**³⁰.

Statul privilegiatilor din Basarabia sub dominație țaristă

Boiernașii. Izvoarele de epocă atestă că boiernașii reprezentau o categorie socială moștenită în Basarabia din Moldova medievală, cu o situație inferioară marilor boieri. În „Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818” se menționa că „sub denumirea de boiernași se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care nu a ajuns la cele mai de sus ranguri boierești, doar cei care au dobândit funcții mai mici până la vel-șătrar. Ei vor beneficia de drepturi de noblețe personale, iar urmașii lor vor intra în categoria mazililor”³¹, „(...) care nu mai beneficiau de aceste privilegii”³². În cazul în care văduvii boiernași sau copiii de boiernași se vor căsători cu reprezentanți ai altor categorii sociale, comisiile urmează să-i înscrie în categoria mazililor. În felul acesta se va proceda și cu copiii prototierilor, care urmau să fie incluși în categoria ruțașilor³³.

Această constatare generală o face și I.C. Filitti, care scria în 1923: „Când Rusia anexează Basarabia, aplică aici principiile dvoreanstvo-ului rusesc. În Rusia, anumite cinuri inferioare conferă numai noblețe personală; în Basarabia, boiernașii (de la vel șătrar în jos) dobândesc evghenie personală, iar urmașii lor sânt puși în clasa mazililor”³⁴.

Majoritatea izvoarelor de arhivă atestă că boiernașii constituiau categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari³⁵.

În descrierea prezentată de viceguvernatorul Golubițki și funcționarul de clasa a VII-a Climșa organelor imperiale privind administrarea financiară în Basarabia, datată cu anul 1829, boiernașii (în izvor „боярынашей”) nu figurează în compartiment aparte, ca celelalte stări sociale, dar sunt incluși în compartimentul categoriilor sociale privilegiate, alături de mazili și ruțași, figurând după mazili. Autorii, scriu că boiernașii și-au obținut anumite slujbe/ranguri din partea domnilor Moldovei, până la vel-șătrar. Ei și neamul lor nu puteau fi pedepsiți fără sentința judecătorească³⁶.

Într-un document cu privire la starea diferitor clase ale populației din Basarabia, datat 1843, se stipula: „După boieri urmează clasa așa numiților *boiernași*. Această clasă era alcătuită în Principate din funcționari de rang inferior: în Moldova, spre exemplu, din așa numiții polcovniciei, postelniciei, vel-căpitani și vel-șătrari. Guvernul rus, i-a inclus în categoria nobililor personali, atât pe acei care i-a primit în supușenia sa, cât și pe urmașii lor, în baza documentelor autentice care demonstau proveniența lor socială, scutindu-i de pedeapsa corporală, de impozitele personale și

³⁰ A se vedea mai detaliat: ANRM, *F. 134*, inv. 2, d. 834, f. 23, 24-57.

³¹ ANRM, *F. 2*, inv. 1, d. 1.199, f. 14; *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, c. 17.

³² Idem, *F. 5*, inv. 3, d. 747, f. 22 verso-23.

³³ Idem, *F. 3*, inv. 1, d. 429, f. 109 verso-111; *F. 88*, inv. 1, d. 95, f. 35-40.

³⁴ Ion C. Filitti, *Originile democrației române*, în „Viața Românească”, XV, nr. 1, 1923, p. 19.

³⁵ ANRM, *F. 2*, inv. 1, d. 1.199, f. 14; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 54.

³⁶ Arhiva Istorică de Stat din Rusia (în continuare: AISR), *F. 560*, inv. 6, d. 575, f. 3.

de celelalte dări de stat, obștești, în bani și în natură”³⁷. Boiernașilor li se acorda dreptul de a se angaja la serviciu în instituțiile de stat; erau scutiți de pedeapsa corporală și eliberați de plata impozitelor și îndeplinirea prestațiilor (în baza cărților de danie emise de domni sau obiceifului pământului, erau scutiți de o parte din goștină și desetină de pe oi, albine și porcine; în egală măsură de vădrărit asupra unui număr stabilit de vedre de vin, iar pentru un număr mai mare de oi, albine și porcine erau obligați să plătească în baza legilor stabilite de guvernul moldovenesc)³⁸; aveau dreptul să dispună de proprietăți funciare și chiar de țigani șerbi.

În plus, Regulamentul din 29 aprilie 1818 permitea boiernașilor care „locuiau pe pământurile proprii, pământurile statului sau cele moșierești, de a-și păstra dreptul de altă dată de a obține proprietăți imobiliare, cum ar fi: moșii populate și nepopulate și alte acareturi”³⁹. Boiernașii care nu dețineau un lot până la 300 de desetine de pământ nu aveau dreptul de a participa la alegerile în Adunarea Deputaților nobilimii din Basarabia, dar puteau fi aleși în diferite funcții în instituțiile ținutale⁴⁰ (cum indica izvorul: „puteau fi aleși în *dregătorii* la locurile de pe la ținuturi”) ⁴¹. Istoricul Alexandru Boldur numește acest drept – drept *pasiv*, prin care „(...) nobilii, boiernașii și mazilii pot fi numiți, numai în posturile ținutale”⁴².

Deși boiernașii nu aveau dreptul de a participa la alegerile în Adunarea Deputaților nobilimii din Basarabia, respectiv și la alte alegeri, aceștia, prin dispoziția din 29 februarie 1820 dată Cărmuirii Regionale a Basarabiei de rezidentul plenipotențiar al Basarabiei, A.N. Bahmetev, în legătură cu intenția nobilimii de a trimite deputați la Sankt Petersburg, au primit dreptul, alături de alte categorii sociale și fiscale – mazili, ruțași și negustori –, de a participa la alegeri, alegând din rândurile lor deputați pentru a fi reprezentați în capitală, sau cum se menționa în dispoziție „de a alege și din treptele lor deputație”⁴³. Prin această decizie boiernașii, ruțașii și negustorii primeau dreptul, în baza privilegiilor de care beneficiau, de a participa la alegeri și a-și înainta reprezentanții săi. Prin dispoziția din 2 aprilie 1820, emisă de același A.N. Bahmetev Cărmuirii Regionale a Basarabiei, boiernașii și ruțașii urmau să se unească cu mazilii pentru a avea dreptul de a alege, mai întâi a candidaților din sate, iar ulterior, împreună cu țăranii, a candidaților în cadrul orașului ținutal. Negustorii urmau să se unească cu târgoveții pentru a-și alege doi deputați de la întreaga regiune⁴⁴.

Boiernașii figurează și în raportul prezentat la 3 mai 1822 de Administrația Financiară a Basarabiei privind perfectarea statisticii militare a regiunii, în care se menționa că „Populația Basarabiei este alcătuită din diferite categorii, cum ar fi: nobili (dvoreni), boiernași, mazili, ruțași și oameni simpli, atât autohtoni basarabeni,

³⁷ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, în „ЖМВД”, ч. III, СПб., 1843, с. 56.

³⁸ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, p. 17-18.

³⁹ *Ibidem*, p. 18.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 24-25.

⁴¹ Paul Mihail, Zamfira Mihail, *Acte în limba română tipărite în Basarabia. I. 1812-1830*, București, 1993, p. 40.

⁴² Al. Boldur, *Autonomia Basarabiei sub stăpânirea rusească*, Chișinău, 1929, p. 51.

⁴³ P. Mihail, Zamfira Mihail, *op. cit.*, p. 170.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 171. Condițiile de alegere a deputaților, a se vedea detaliat în: *Ibidem*, p. 171-172.

cât și veniți de peste hotare, în timpul războiului cu turcii (1806-1812-n.n.), cât și după și din persoane venite pe acest teritoriu de mai mult timp din guberniile interne ruse și ucrainene, care s-au așezat pe pământurile statului și cele moșierești; negustori ruși și mic-burghezi (*мещане*), ce locuiesc în baza pașapoartelor și în număr mare de persoane din diferite țări și de diferite etnii, unii ce locuiesc aici de mai mult timp, iar alții temporar; evrei și ȝigani de stat și moșierești”⁴⁵. Autoritățile regionale defineau categoria boiernașilor în felul următor: „(...) cu numele de boiernași se subînțelege nu clasa de proveniență nobiliară și care a ajuns la cele mai înalte ranguri boierești, doar cei care au primit funcții mai mici, până la vel-șătrar. Ei beneficiază de dreptul nobililor personali, dar urmașii lor intră deja în categoria mazililor”⁴⁶.

Și Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828 stipula că locuitorii Basarabiei de toate stările sociale, cum ar fi: clerul, nobilimea, boiernașii, mazilii, ruțașii, negustorii și mica burghezie, ȝăranii sau locuitorii agri-coli, ȝiganii, care aparțin Coroanei și moșierilor, și evreii își păstrează toate drepturile și privilegiile de care au beneficiat până acum⁴⁷. Prin urmare, schimbări cardinale în statutul boiernașilor din Basarabia în legislația rusă din primele decenii de după anexare nu au avut loc, la bază stând Regulamentul din 29 aprilie 1818. Legislația rusă doar a confirmat statutul boiernașilor deținut în principatul Moldova până la anexare, deși nu i-a agreat și a întreprins toate măsurile, ca și în cazul mazililor, de a-i lichida ca stare socială.

În conformitate cu Regulamentul privind drepturile de apartenență la stările sociale ale locuitorilor Basarabiei din 10 martie 1847, autoritățile țariste i-au egalat în drepturi pe boiernașii din Basarabia cu nobilii personali din Rusia, numindu-i în continuare nobili personali („личные дворяне”)⁴⁸.

Mazilii. Cercetătorii care s-au ocupat de stările sociale din Basarabia recunosc că mazilii constituiau o categorie socială privilegiată. În limba română poli-semia noțiunii de „mazil”, cum constată cercetătorul român Mihai Sorin Rădulescu, predisune la confuzie⁴⁹: 1. domn destituit din domnie; 2. boier (dregător) înlocuit

⁴⁵ ANRM, F. 5, inv. 1, d. 7.497, f. 21, 22-22 verso.

⁴⁶ *Ibidem*, f. 22 verso-23.

⁴⁷ Idem, F. 2, inv. 1, d. 1.197, f. 5; d. 1.852, f. 13 verso-14; P. Mihail, Zamfira Mihail, *op. cit.*, p. 121.

⁴⁸ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1.216, f. 3. Titlul de **nobil personal** (instituit pe timpul domniei lui Petru cel Mare) nu putea fi transmis prin ereditate, nu dădea dreptul de a moșteni moșiile părinților împreună cu ȝăranii aflați pe aceste pământuri, de a se înscrie în societăți nobiliare și a participa la adunările nobiliare. Începând cu 1832, copiii de nobili personali au primit drepturi cetățenești onorabile de moștenire. Până în 1845, titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii de gradul al XIV-lea – al IX-lea, potrivit „Condicii rangurilor” adoptate în 1722 de Petru cel Mare. În cazul în care bunicul sau tatăl erau înscriși în categoria nobililor personali, atunci urmașii, la atingerea majoratului (17 ani) și dacă dețineau o slujbă, puteau pretinde la titlul de nobil personal. Începând cu 1845, titlul de nobil personal îl primeau toți funcționarii de clasa a XIV-a – a IX-a, încadrați în serviciul militar și cei de clasa a IX-a – a VI-a încadrați în serviciul civil; din 1856 – respectiv, de clasa a VIII-a – a VII-a și a VIII-a – a V-a (Ф.М. Лурье, *Российская история и культура в таблицах*, Санкт-Петербург, 1998, c. 227).

⁴⁹ M.S. Rădulescu, *O familie de mazili din Oltenia*, în vol. „Națiunea română. Idealuri și realități istorice. Acad. Cornelia Bodea la 90 de ani”, București, 2006, p. 419.

(mazilit) din dregătorie, care păstra toată viața titlul dregătoriei, precedat de particula *biv*; 3. înmulțindu-se și căzând „la sărăcie”, mazilii au devenit o categorie socială care păstra amintirea boieriei (adică urmașii fără dregătorii ai boierilor de rangul doi); era mai numeroasă decât boierimea în slujbă și lupta împotriva declasării prin jalbe pentru păstrarea privilegiilor de altădată. La sfârșitul secolului al XVIII-lea-începutul secolului al XIX-lea s-au luat măsuri „să rămâie mazili” numai cei ce se trag din mazili. Cercetarea se făcea sub controlul vel-vistierului, care, pe baza rezultatelor, era în drept să-i așeze în tablele vistieriei „la rânduiala mazililor”. Constantin C. Giurescu și Dinică Ciobotea, caracterizând această stare a populației, constată că mazilii aparțineau categoriei privilegiate, adică boierimii, și în această calitate erau oameni liberi și proprietari de pământ⁵⁰.

Conform unor surse de arhivă, mazilii sunt urmașii boierilor moldoveni și ai boiernașilor, care au obținut pe timpul domnilor moldoveni slujbe până la rangul de vel-șătrar⁵¹. Cuvântul „mazil” este de proveniență turcică și însemna „destituit din serviciu, în retragere”. El a apărut în Moldova în perioada suzeranității otomane, la începutul secolului al XVII-lea, și era utilizat oficial atât cu referire la domnul Moldovei, care era înlocuit de un succesor numit de Poartă, cât și cu referire la boierii pe care noul domn îi înlocuia cu alții confirmați în acest titlu. Constantin Mavrocordat, printr-un așezământ special, a confirmat statutul mazililor și obligațiile lor față de Domnie. Mazilii proveniți din dregători mari până la „boieria a treia” au primit scutiri de orice dări pentru ei și feciorii lor, și chiar 5-20 scutelnici. Aceștia alcătuiau tagma mazililor mari. Mazilii mici au fost impuși la dajdii mai ușoare, după puțină fiecăruia, au continuat să plătească birul fără cisluire, desetina boierește, iar nu țărănește. Mai târziu, au fost, ca și mazilii din Țara Românească, scutiți de dijmărit și vinărici. Statutul de mazil era ereditar. Caracterul ereditar s-a menținut până în secolul al XIX-lea (mazili erau numai „cei care vor fi cu adevărat drepti feciori de *mazil*”), chiar prin Regulamentul organic. Dat fiind că situația de mazil era una privilegiată, au fost multe cazuri de însușire abuzivă a ei. Din acest considerent, după Alexandru Ipsilanti (1786-1788) s-au luat măsuri ca să rămână mazili doar cei care se trag din mazili. Cei care vroiau să-și revendice statutul de mazil urmau să dovedească cu martori și cu documente vechi că este „drept fecior de mazil”. Persoana trecută la „catastihul mazililor” primea de la domn o „carte de mazil”⁵².

Autorul studiului dedicat „Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia” la 1842, constată că mazilii sunt „o categorie a șleahtei, care și-au însușit drepturi și privilegii deosebite prin legitimitatea provenienței lor din categoria funcționarilor, dar care n-a fost permanent susținută prin actul de transmitere a acestor ranguri prin ereditate, de la tată la fiu. În Principate, mazilii, deși beneficiau de unele privilegii, dar nu erau eliberați pe deplin de la plata impozitelor de stat, și anume erau impuși de a plăti așa-numita «dajdie». Guvernul rus le-a păstrat aceleași îndatoriri și aceleași privilegii”⁵³.

⁵⁰ C.C. Giurescu, *Despre boieri*, în Idem, *Studii de istorie*, ed. Dinu C. Giurescu, București, 1993, p. 396-397; D. Ciobotea, *Istoria moșnenilor*, I/1, Craiova, 1999, p. 26-64.

⁵¹ AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3.

⁵² *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 285.

⁵³ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, în „ЖМВД”, ч. III, СПб., 1843, c. 56-57.

Profesorul L.T. Boga, într-un discurs cu titlul „Despre mazilii din Basarabia”, ținut la 3 martie 1929 în Sala Eparhială din Chișinău, sublinia că „în Moldova veche cel dintâi (cel mai mare) mazâl a fost Domnitorul, care era ieșit tot dintre mazili și se întorcea iar între mazili, atunci când era scos din domnie. Dovadă o fac actele și documentele vechi, care spun că domnii se mazileau la Constantinopol. Cu vremea mazilirea Domnitorilor se făcea tot mai des, așa că numărul maziliților se îngroșa. Dar cu vreme au început să fie numiți maziliți (adică scoși din slujba lor) și alții, cum e de pildă paharnicul”⁵⁴. Reieșind din considerentul că numărul fețelor înalte mazilite nu era atât de mare încât să formeze la început o clasă socială, Boga conchide că „sub numele de mazili trebuie să înțelegem o treaptă socială bine hotărâtă, formată din boierime, fiindcă, în trecut, boierul era și funcționar înalt și un fel de nobil. Nobilimea se moșteneau, dar boierimea nu”⁵⁵. La fiecare schimbare a domniei se înmulțeau și mazilii. Cum se poate constata din unul din izvoarele citate de Boga, „Pe unii din boieri i-a mazălia, pe mazăli îi boierea”. Deci, constată Boga, „erau mazili cu boierie și erau mazili fără boierie”⁵⁶.

Președintele Comisiei Științifice Arheologice din Basarabia, Paul Gore, în studiul său dedicat odnodvorților (mazililor), constată că denumirea de mazil nu conținea în sine nimic înjositor, din simplul considerent că mazilirea boierilor de noul domn în acele timpuri era un fenomen obișnuit și demisia nu conținea ceva rușinos. Erau numiți mazili nu numai boierii în retragere, dar și urmașii lor în cazul în care ei nu erau încadrați în serviciu. Mulți boieri preferau să ducă o viață liniștită, modestă și vrednică pe moșiile lor, în locul celei zgomotoase, pline de griji și intrigi de la oraș sau de la Curtea Domnească⁵⁷.

Zoe Diaconescu, într-un studiu dedicat boierilor și mazililor din teritoriile înstrăinate – Bucovina și Basarabia –, referindu-se la termenii boier și mazil scrie că „«boier» și «mazil» nu sunt categorii *contrare*, că sunt ordonate ierarhic (pentru că un boier cu funcție e superior unui mazil), că termenul *mazil* poate fi determinant al lui *boier* sau o categorie independentă, paralelă”⁵⁸. Esențial atât la boieri, cât și la mazili, este o anumită atitudine pe care Paul Gore o numește „mândrie de clasă” – conștiința „tragerii din neamuri” –, și de aici o evidentă preocupare genealogică pentru memoria strămoșilor. Iar aceasta este o dovadă incontestabilă a caracterului *ereditar* al clasei nobile românești⁵⁹.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, țarismul a întreprins măsuri concrete în vederea distanțării boierilor și mazililor, transformându-i pe ultimii într-o stare socială simplă, de jos, deși privilegiată.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, mazilii ocupau în categoria stărilor privilegiate locul al treilea. Ei

⁵⁴ L.T. Boga, *Despre mazilii din Basarabia*, în „Cuvântul moldovenesc. Gazetă săptămânală cu tot felul de învățături și știri din toată lumea, tipărită pentru trebuințele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociația Astra”, IV, nr. 11/8 martie 1929, Chișinău, p. 2.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ П.Г. Горе, *Историческая записка об одноворцах (мазылах)*, Кишинев, 1908, с. 3-4.

⁵⁸ Zoe Diaconescu, *Boieri și mazili în teritoriile înstrăinate (Bucovina și Basarabia)*, în „Arhiva genealogică”, III (VIII), nr. 3-4, Iași, 1996, 1/238, p. 11/247.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 2/238.

proveneau din familii vechi moldovenești boierești, care pe parcurs s-au ruinat și și-au pierdut autoritatea de altădată. În pofida acestui fapt, ei au moștenit totuși unele privilegii. În Regulament se menționa că „mazilii fac parte din starea socială privilegiată, păstrează pe veci dreptul ereditar și privilegiile moștenite de la domnii Moldovei”; „(...) ei și neamul lor nu pot fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească, (...) vor plăti în vistieria statului impozitul denumit *dajdia* și vor îndeplini prestațiile locale potrivit obiceiului moldovenesc, (...) vor vărsa în vistieria statului *goștina*, *vădrăritul* și *pogonăritul* în rând cu poporul simplu. Cât privește încasarea *desetinei*, mazilii urmau să beneficieze de privilegiile de care se bucură potrivit categoriei sociale din care fac parte”⁶⁰.

Mazilii își mai completeau rândurile, în fond, de pe seama boiernașilor, considerați categoria cea mai de jos a boierimii. Ei s-au format, în fond, din boierii mai săraci sau decăzuți, fie prin ascensiunea unor mici stăpâni de pământ care ajungeau să capete o slujbă sau o dregătorie inferioară – de la polcovnici, postelnici, vel-căpitani și până la vel-șătrari⁶¹. Urmașii lor intrau în categoria mazililor, care nu mai beneficiau de aceste privilegii⁶².

În Basarabia mazilii erau de două categorii: mazilii care au primit pământ de la stat (aceștia au intrat în categoria țăranilor de stat) și mazilii care trăiau pe pământurile moșierești⁶³.

Ulterior, în baza dispozițiilor Consiliului de Stat din 1836 și 1847, mazilii, spre deosebire de țăranii moșierești și țăranii de stat, beneficiau de unele privilegii: erau scutiți de impozitele personale, aveau dreptul de a se înscrie în serviciul de stat, militar sau civil, dar cu acea diferență că aveau dreptul la serviciul civil doar în cadrul Basarabiei; ei aveau dreptul de a-și alege din rândurile lor căpetenii, numiți „căpitani de mazil”, în acele districte unde locuiau de la 100 până la 150 de familii de mazili. Izvorul atestă că aceștia erau subordonați marelui nobilimii⁶⁴.

Ruptașii. În cercetarea acestei probleme urmează a nu confunda categoria ruptașilor cu cea a ruptelor – rupta de vistierie și rupta de cămară.

Spre deosebire de mazili, ruptașii nu constituiau o categorie socială distinctă, ci una privilegiată fiscal. Erau, în fond, descendenți din familii de preoți. Conform vechilor tradiții locale, nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără decizia judecății; plăteau impozitul numit „dajdie” câte 15 lei de la fiecare familie și achitau plata pentru prestații deopotrivă cu mazilii⁶⁵.

Ruptașii se împărțeau în trei grupuri de bază: „ruptași” (descendenți ai clerului), „ruptași de vistierie” și „ruptași de cămară”. Pentru a li se recunoaște apartenența la categoria respectivă de contribuabili, ruptașii din Basarabia, ca și mazilii, au prezentat actele doveditoare instituțiilor autorizate atât în 1816, cât și în 1834⁶⁶.

Din alte surse aflăm că ruptașii constituiau ultima categorie privilegiată a populației din Basarabia. Această categorie este inferioară celei a mazililor. Ruptașii

⁶⁰ Устав образования Бессарабской области 1818 г., p. 18.

⁶¹ ANRM, F. 2, inv. 1, d. 1.199, f. 14; *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, p. 54.

⁶² Idem, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 22 verso-23.

⁶³ Idem, F. 134, inv. 1, d. 71, f. 44-46.

⁶⁴ Idem, F. 3, inv. 2, d. 214, cert. 18, f. 157-181; F. 134, inv. 1, d. 71, f. 44-46.

⁶⁵ AISR, F. 560, inv. 6, d. 575, f. 3; ANRM, F. 5, inv. 3, d. 747, f. 167 verso.

⁶⁶ ANRM, F. 2, inv. 2, d. 214, f. 5, 10.

sunt descendenți din familii de preoți, protoierei și diaconi⁶⁷. Din acest izvor constatăm că în tagma rușilor erau incluși doar acei descendenți ai clerului care au renunțat la activitatea religioasă și au devenit persoane laice.

Potrivit Regulamentului organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818, rușii „proveneau din rândurile preoțimii (...), nu puteau fi supuși pedepselor corporale fără sentință judecătorească (...), achitau în folosul statului impozitul numit *dajdia*, iar la îndeplinirea prestațiilor locale participau în rând cu mazilii. *Desetina* era încasată de la ei cu anumite facilități, în baza dispozițiilor guvernului moldovenesc; cât privește încasarea goștinii, vădrăritului și pogonăritului, rușii erau egalați cu țărani”⁶⁸. Această particularitate și caracterul lor eterogen, cum vom constata în continuare, îi apropia destul de mult de țărani decât de alte categorii sociale sau fiscale din Basarabia.

Autorul studiului dedicat „Dreptului de avere al diferitor clase ale populației din regiunea Basarabia” la 1842, constată că „alături de mazili se află rușii, sau descendenții din familiile de preoți care rămân a fi laici. Pornind de la considerentul că în Principate în categoria clerului sunt incluși propriu-zis slujitorii cultului, adică protoierei, preoții și diaconii, iar slujitorii de rang inferior nu beneficiază de nici un fel de drepturi și privilegii, apoi situația dată a fost păstrată și în regiunea Basarabia: cei care erau deja atestați în categoria rușilor, erau și mai departe incluși în această categorie, adică toți copiii protoiereilor, preoților și diaconilor, în cazul în care ei nu vor dori să devină slujitori ai cultului. În toate tipurile de relații sociale și civile rușii din Basarabia sunt egalați cu mazilii”⁶⁹.

Aceeași sursă scrie că, în afară de ruși, în Basarabia mai există o categorie de oameni care au un nume deosebit: „rupa de vistierie” și „rupa de câmară”. Aceștia sunt descendenți ai coloniștilor străini, în special bulgari și sârbi, care s-au așezat în aceste locuri încă în timpul domnilor pământeni, și străinii care pentru anumite servicii au primit dreptul să achite impozitele și să îndeplinească diferite prestații, separat de masa de bază a populației. Ei și-au căpătat denumirea de rupa de vistierie și rupa de câmară de la modalitatea de prestare a impozitelor: în harnaul comună a statului (vistierie) și în harnaul personală a domnului (câmară). După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, această particularitate a încetat să mai existe și ambele denumiri se păstrează pur formal, ca tradiție, fără anumite drepturi și privilegii deosebite⁷⁰.

Diversitatea izvoarelor de arhivă confirmă că categoria ruptelor era nu una socială, ci una fiscală, în care au intrat și o parte din coloniștii străini „veniți de după hotar și primiți în categoria vistiernicilor”, cu alte cuvinte străinilor primiți în categoria rușilor vistieriei sau celor care au beneficiat de dreptul rușilor. În categoria ruptelor intrau și unii țărani care la timpul lor au emigrat peste hotare, iar mai târziu s-au întors și la decizia domnului au fost înscrși în această categorie fiscală⁷¹. De

⁶⁷ Idem, *F. 5*, inv. 3, d. 548, f. 135.

⁶⁸ *Устав образования Бессарабской области 1818 г.*, Кишинев, 1818, с. 18-19.

⁶⁹ *Права состояния разных классов народонаселения Бессарабской области*, în „ЖМВД”, ч. III, СПб., 1843, с. 58.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ A se vedea în acest sens copia cărții de danie din 1759 emisă de domnul Moldovei, Ioan Teodor Callimachi (august 1758-mai 1761) (ANRM, *F. 3*, inv. 4, d. 88, f. 23-25 verso).

dreptul de ruptași au beneficiat și o parte din mic-burghezi, care se ocupau cu diferite activități meșteșugărești și unii negustori, care au cumpărat acest drept de a se numi ruptași de la vistierie sau de la domnii Moldovei⁷². Anume din aceste considerente ruptașii erau împărțiți în două categorii de bază: „rupta de vistierie” – ruptașii care plăteau impozite în haznaua statului și „rupta de cămară” – ruptașii care plăteau impozite în folosul domnului. Prin urmare, în categoria ruptașilor intrau nu numai descendenți din familii de preoți, dar și descendenți din alte categorii sociale – țărani, răzeși, mic-burghezi, negustori, boiernași etc. Anume această diversitate economică, socială și fiscală, i-a impus pe cercetătorii M. Muntean și T. Marșalcovschi să-i considere o categorie neprivilegiată, atribuind-o categoriei de jos a țăranimii libere⁷³.

Numărul privilegiaților din județul Orhei reflectat în recensământul fiscal din 1835

Un interes deosebit prezintă lista boiernașilor, mazililor și ruptașilor din județul Orhei, uniți într-un singur compartiment, cel al „privilegiaților”, înscriși în recensământul fiscal din 1 septembrie 1835.

La început să analizăm numărul privilegiaților, concentrați în orașul regional Chișinău și cele patru târguri ale județului Orhei (**Tabelul 1**).

Tabelul 1

Numărul „privilegiaților” (familii și persoane) din orașele și târgurile județului Orhei, reflectat în recensământul fiscal din 1 septembrie 1835*

Numărul c/o	Numărul în condica de înregistrare	Denumirea localităților	Numele proprietarului	Numărul de gospodării	Numărul de persoane		
					Sex masculin	Sex feminin	Numărul total
1.	991	Orașul Chișinău	-**	162	334	287	621
2.	548	Târgul Orhei	-**	11	24	23	47
3.	553	Târgul Criuleni	-**	27	68	55	123
4.	789	Târgul Hâncești	-**	1	1	1	2
5.	782	Târgul Tuzora	-**	1	1	2	3
Numărul total al privilegiaților				202	428	368	796
Numărul total al privilegiaților din județ				2.986	6.760	6.308	13.068
Numărul total al populației din județ				42.998	89.542	80.860	170.402

* ANRM, *F. 134*, inv. 2, d. 834, f. 23-24.

** Izvorul nu indică proprietarul.

⁷² ANRM, *F. 3*, inv. 4, d. 88, f. 88.

⁷³ М.П. Мунтян, Ф.Я. Маршалковский, *Рунташи Бессарабии в первой половине XIX века*, în „Ученые записки Кишиневского ун-та”, т. 72, Кишинев, 1964, с. 60, 67.

Datele Tabelului 1 atestă că în județul Orhei, cel mai mare și populat județ al Basarabiei, erau înregistrate 2.986 gospodării de privilegiați (boiernași, mazili și rup-țași), care alcătuiau 13.068 de persoane – 6.760 de sex masculin și 6.308 de sex feminin. Din acest număr, în orașul Chișinău și târgurile Criuleni, Orhei, Hâncești și Tuzora erau înregistrate 202 (6,8%) gospodării, ce constituiau un număr de 796 (6,1%) persoane, incluzând 428 (6,3%) de sex masculin și 368 (5,8%) de sex feminin. Însă, cel mai mare număr de privilegiați din cadrul orașelor și târgurilor din județul Orhei era concentrat în orașul regional Chișinău: 162 (80,2%) de gospodării, ce constituiau un număr de 621 (78%) persoane – 334 (78%) de sex masculin și 287 (78%) de sex feminin.

O analiză comparativă a numărului privilegiaților din orașele și târgurile județului Orhei cu cele ale privilegiaților din întreg județul, ne prezintă următorul tablou: celor 202 de gospodării și celor 796 de persoane înregistrate în orașul Chișinău și cele patru târguri le revenea doar câte 0,5%, comparativ cu numărul total al gospodăriilor județului (42.998) și al populației (170.402). Aceste cifre demonstrează, cu lux de amănunte, ponderea încă destul de mică a populației urbane, în comparație cu cea rurală, respectiv și procesul scăzut de urbanizare în Basarabia.

Izvorul atestă un număr relativ mare de privilegiați în județul Orhei în raport cu alte județe ale Basarabiei. Datele privind gospodăriile cu un număr între 30 și 100 înregistrate în județul Orhei în urma recensământului fiscal din 1835 sunt sistematizate în **Tabelul 2**.

Tabelul 2
Numărul „privilegiaților” (familii și persoane) din județul Orhei,
reflectat în recensământul fiscal din 1 septembrie 1835,
cu un număr între 30 și 100 de gospodării*

Numărul c/o	Numărul în condica de înregistrare	Denumirea localității	Numele proprietarului	Numărul de gospodării	Numărul de persoane		
					Sex masculin	Sex feminin	Numărul total
1.	629	Sipoteni	O parte răzeșii, alta funcț. I. Donici	34	75	71	146
2.	752	Hodjinești	Răzeșii	42	85	88	173
3.	613	Văprova	Răzeșii	47	89	92	181
4.	784	Cuiuzăuca	Răzeșii	34	71	75	146
5.	771	Călăraș	Răzeșii	36	75	72	147
6.	539	Durlești	Răzeșii	46	92	104	196
7.	646	Mereni	Răzeșii	32	69	58	127
8.	873	Ciuhureni	Răzeșii	48	99	111	210
9.	679	Hirișeni	Răzeși	31	73	67	140

10.	661	Costești	Răzeșii	30	79	73	152
11.	554	Bulboca	Răzeșii	36	92	79	171
12.	528	Milești	Răzeșii	54	102	96	198
13.	568	Chipirceni	Răzeșii	84	199	197	396
14.	647	Cornova	Răzeșii	51	115	102	217
15.	450	Suruceni	Răzeșii	34	65	64	129
16.	472	Ciocâlteni	Răzeșii	48	104	106	210
17.	870	Scorțeni	Răzeșii	38	85	80	165
18.	493	Bălănești	Răzeșii	38	94	99	193
19.	638	Peresecina	Răzeșii	98	214	213	427
20.	535	Onișcani	Răzeșii	55	122	128	250
21.	592	Ciutești	Răzeșii	33	79	73	152
22.	611	Chiștelnița	Răzeșii	51	141	107	248
23.	704	Sireți	Răzeșii	31	71	66	137
24.	821	Trușeni	Răzeșii	34	64	62	126
25.	750	Rădeni	Răzeșii	58	123	125	248
26.	742	Cojușna	Răzeșii	63	144	149	293
27.	894	Bravicea	Răzeșii	68	143	148	291
28.	761	Isacova	Răzeșii	67	136	144	280
29.	797	Clișova	Răzeșii	59	141	130	271
30.	748	Dereneu	Răzeșii	82	176	152	328
31.	795	Olișcani	Răzeșii	51	127	114	241
32	849	Nișcani	Răzeșii	42	114	85	199
Numărul total al privilegiaților				1.555	3.458	3.330	6.788
Numărul total al privilegiaților din județ				2.986	6.760	6.308	13.068
Numărul total al populației din județ				42.998	89.542	80.860	170.402

* ANRM, *F. 134*, inv. 2, d. 834, f. 23, 24-57.

Datele Tabelului 2 atestă că din numărul total de 175 de localități și 13.068 de locuitori unde erau înregistrate gospodăriile de privilegiați, 32 (18,3%) de localități aveau un număr între 30 și 100 de gospodării, cu un număr de 1.555 (52,1%) de gospodării, ce constituiau 6.788 (51,9%) persoane, respectiv 3.458 (51,2%) de sex masculin și 3.330 (52,8%) de sex feminin. Este semnificativ faptul că toate aceste localități erau sate răzeșești, doar satul Sipoteni era o parte proprietatea răzeșilor, alta a funcționarului Iordache Donici.

O analiză similară, dar comparativă cu numărul total al populației din județ, ne prezintă următorul tablou: celor 1.555 de gospodării le reveneau doar 3,6%, iar celor 6.788 de persoane înregistrate în aceste localități doar 4%, respectiv 3,9% de

sex masculin și 4,1% de sex feminin. Și în acest caz cifrele ne demonstrează ponderea destul de mică a privilegiaților comparativ cu numărul total al populației din județ.

Și mai mic era numărul privilegiaților din sate cu un număr între 1 și 20 de gospodării (**Tabelul 3**).

Tabelul 3
Numărul „privilegiaților” (familii și persoane) din județul Orhei,
reflectat în recensământul fiscal din 1 septembrie 1835,
cu un număr între 20 și 29 de gospodării*

Numărul c/o	Numărul în condica de înregistrare	Denumirea localităților	Numele proprietarului	Numărul de gospodării	Numărul de persoane		
					Sex masculin	Sex feminin	Numărul total
1.	665	Hârtopul Mare	Răzeșii	25	63	52	121
2.	149	Gălești	Răzeșii	22	54	50	104
3.	759	Pitușca	Răzeșii	21	41	38	79
4.	948	Chipeșca	Răzeșii	20	52	38	90
5.	867	Iurceni	Răzeșii	28	62	58	120
6.	914	Hirova	Răzeșii	23	51	54	105
7.	573	Coropcenii/Sogoluceni	Răzeșii	25	65	59	124
8.	777	Recea	Răzeșii	28	77	69	146
9.	648	Slobozia Hodorogea	Răzeșii	20	48	41	89
10.	728	Biești	Răzeșii	24	49	46	95
11.	524	Văsieni	Răzeșii	25	40	37	77
12.	489	Budei	Răzeșii	21	43	44	87
13.	572	Zubrești	Răzeșii	20	52	49	101
14.	568	Dănceni	Răzeșii	26	54	56	110
15.	590	Rusești	Răzeșii	24	47	48	95
16.	640	Ciuciuleni	Răzeșii	22	48	43	91
17.	694	Sadova	Mănăstirea Căpriană	21	55	45	100
18.	698	Bogzești	Răzeșii	26	53	54	107
19.	866	Cobâlca	Răzeșii	21	52	48	100
20.	760	Horodiște	O parte funcț. Pruncul, alta răzeșii	21	48	47	95
21.	796	Horodiște	Răzeșii	13	32	32	64

Numărul total al privilegiaților	476	1.086	1.008	2.100
Numărul total al privilegiaților din județ	2.986	6.760	6.308	13.068
Numărul total al populației din județ	42.998	89.542	80.860	170.402

* ANRM, *F. 134*, inv. 2, d. 834, f. 23, 24-57.

Datele sistematizate în Tabelul 3 demonstrează că din numărul total de 175 de localități, cu 2.986 de gospodării și 13.068 de locuitori, unde erau înregistrate gospodării de privilegiați, 21 (12%) de localități aveau un număr între 20 și 29 de gospodării, ce însumau un număr de 476 (15,9%) de gospodării și care constituiau un număr de 2.100 (16,1%) persoane, din care 1.086 (16,1%) de sex masculin și 1.008 (16%) de sex feminin. Ca și în cazul precedent, aceste localități erau, în fond, sate răzeșești, doar satul Sadova era proprietatea mănăstirii Căpriană și satul Horodiște – o parte era proprietatea răzeșilor, altă parte a funcționarului de clasa a VII-a Pruncul.

Și de această dată o analiză comparativă a numărului privilegiaților din cadrul localităților respective, cu numărul total al populației din întreg județul Orhei, ne prezintă următorul tablou: celor 476 gospodării de privilegiați, comparativ cu numărul total al gospodăriilor din județ (42.998), le revenea 1,1%, iar celor 2.100 de persoane de ambele sexe înregistrate în aceste localități, comparativ cu numărul total al populației județului (170.402) le revenea 1,2%, respectiv 1.086 (1,2%) de sex masculin și 1.008 (1,3%) de sex feminin.

Și în cazul precedent, aceste cifre demonstrează ponderea destul de mică a privilegiaților comparativ cu numărul total al întregii populații din județ.

Mult mai mare era numărul satelor cu un număr între 1 și până la 19 gospodării în care locuiau categoriile sociale privilegiate – boiernașii, mazilii și ruțașii (Tabelul 4).

Tabelul 4
Numărul „privilegiaților” (familii și persoane) din județul Orhei,
reflectat în recensământul fiscal din 1 septembrie 1835,
cu un număr între 1 și 19 gospodării*

Numărul c/o	Numărul în condica de înregistrare	Denumirea localităților	Numele proprietarului	Numărul de gospodării	Numărul de persoane		
					Sex masculin	Sex feminin	Numărul total
1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1.	566	Strășeni	Mănăstirea Sf. Parascheva din Iași	14	30	32	62
2.	838	Pănășești	O parte răzeșii, alta moșierul Carl Hartingh	3	4	1	5

3.	83	Dișcova	Funcț. de clasa a XII-a Constantin Millo	5	9	13	22
4.	624	Mateuți	Mănăstirea Sf. Parascheva din Iași	5	8	14	22
5.	980	Bățeni	Moșierul Ioan Botezatu	1	4	3	7
6.	603	Ulmu	Răzeșii	16	35	30	65
7.	703	Mănoilești	Răzeșii	7	19	13	32
8.	596	Răculești	Răzeșii	3	8	5	13
9.	716	Dolna	Răzeșii	4	7	4	11
10.	537	Ciorești	Mănăstirea Căpriană	2	9	3	12
11.	600	Butuceni	Răzeșii	6	16	19	35
12.	66	Breanova	Răzeșii	13	28	25	53
13.	649	Bardar	Răzeșii	1	4	1	5
14.	475	Milești	Răzeșii	5	15	16	31
15.	927	Păpăuți**	Mănăstirea Căpriană	1	1	1	2
16.	625	Puțuntei	Răzeșii	18	41	42	83
17.	772	Sârcova	Moșiereasa Casuca Ioan Paladi	1	3	3	6
18.	666	Brănești	Moșierul Constantin Donici	1	1	6	7
19.	604	Ișnovăț	Moșiereasa Ana Ștefan Donici	1	1	3	4
20.	778	Horodiște	Mănăstirea Căpriană	4	12	6	18
21.	637	Țibrica	Boierul moldovean Dumitru Jora	4	4	5	9
22.	569	Boghiceni	Serdarul Toader Măcărescu	9	17	19	36
23.	687	Trebujeni	Mănăstirea Golia din Moldova	5	9	11	20
24.	531	Săseni	Răzeșii	12	34	19	53
25.	473	Tătărești	Moșierul Ștefan Ruset	1	1	2	3
26.	676	Bălășești	Răzeșii	9	20	18	38
27.	802	Nisporeni	Răzeșii	8	13	14	27
28.	910	Ignăței	Răzeșii	17	53	37	90
29.	892	Glinjeni	Sfântul Mormânt	2	5	6	11
30.	699	Volcineț	Mănăstirea Frumoasa din Moldova	7	24	26	50
31.	609	Pașcani	Serdarul Toader Măcărescu	1	1	3	4

32.	633	Micleușeni	Mănăstirea Căpriană	10	19	18	37
33.	828	Onești	Răzeșii	13	32	34	66
34.	690	Drăslăeni	Răzeșii	4	11	12	23
35.	864	Crăsnășeni	Moșierul Nicolae Demi	1	4	3	7
36.	783	Gârla	Răzeșii	8	22	16	38
37.	820	Izvoare	Răzeșii	15	30	25	55
38.	708	Rezeni	Răzeșii	14	38	26	64
39.	675	Căpriană	Mănăstirea Căpriană	4	6	4	10
40.	632	Zahoreni	Răzeșii	18	45	42	87
41.	930	Ustia	Sfântul Mormânt	1	3	1	4
42.	677	Cruglic	Răzeșii	12	29	21	50
43.	745	Țipala	Răzeșii	18	49	46	95
44.	811	Pojăreni	Moșiereasa Ecaterina Suruceanu	1	3	1	4
45.	560	Ghidighici	Răzeșii	19	53	37	90
46.	557	Cobâlea/ Cobâleni	Funcț. de clasa a VII-a Ioan Pruncul	1	3	3	6
47.	548	Hârtopul Mic	Răzeșii	3	6	6	12
48.	725	Vărzărești	O parte moștenitorii lui Z. Ralli, alta răzeșii	11	20	20	40
49.	483	Jăvreni	O parte răzeșii, alta boierul mold. Iancu Jurji	4	11	13	24
50.	740	Zahaicani	Funcț. de clasa a X-a Vasile Anghel	4	9	9	18
51.	580	Secăreni	Moșierul, general-maiorul Ceremisinov	3	5	2	7
52.	638	Curleni	Răzeșii	18	48	47	95
53.	839	Tânjălești	Moștenitorii funcț. de clasa a VIII-a Ralli	2	4	2	6
54.	667	Mihuleni	Moșierul Moisei Milkunov	4	13	5	18
55.	770	Bălăurești	Răzeșii	3	7	12	19
56.	610	Malcoci	Mănăstirea Căpriană	2	5	4	9
57.	763	Țareuca	Răzeșii	6	14	9	23
58.	862	Zahaicani	Răzeșii	1	5	2	7
59.	847	Holercani	Mănăstirea Sf. Sava din Moldova	6	13	18	31
60.	704	Cruzești	Răzeșii	6	16	12	28
61.	546	Ghetlova	Răzeșii	13	37	26	63

62.	916	Ohrincea	Boierul moldovean, spătarul Grigore Codreanu	3	6	7	13
63.	561	Vărzărești	Răzeșii	13	27	31	58
64.	447	Furceni	Prima parte - nobila Ecaterina Russo	2	5	2	7
65.	633	Molovata	Mănăstirea Golia din Moldova	4	10	10	20
66.	643	Mircești	Răzeșii	11	27	24	51
67.	466	Ialoveni	Răzeșii	12	24	26	50
68.	442	Seliște	Boierul moldovean, spătarul Andrei Pavli	4	5	5	10
69.	766	Dahnovici	Răzeșii	1	1	5	6
70.	459	Stolniceni	Familia răposatului Manuc Bei	1	1	2	3
71.	461	Zâmbreni	Răzeșii	4	11	13	24
72.	462	Voroteț	Moșierul, nobilul Nicolae Donici	3	8	6	14
73.	468	Văsieni	Moșierul Teodor Crupenschi	10	21	24	45
74.	477	Malotogatin	Moșiereasa Laura Sinardo	8	21	17	38
75.	478	Echimăuți	Moșierul Enache Lazo	2	4	7	11
76.	734	Cricova	Boierul moldovean Alexandru Voinescu	1	2	2	4
77.	490	Brăila/ Negrești	½ moșierul Șcerbinache Bostan, ½ răzeșii	3	4	7	11
78.	496	Sociteni	Răzeșii	10	27	17	44
79.	502	Bravicieni	Căminarul Spiridon Pavli	8	22	17	39
80.	507	Berezlogi	Supusul austriac, moșierul Alexandru Vladov	7	16	15	31
81.	872	Sărăteni	Cneazul Alexandru A. Moruzi	2	7	6	13
82.	488	Boldurești	Moșierul, comisul Vasile Pogora	1	4	1	5
83.	525	Drăgușenii Vechi	Răzeșii	6	12	14	26
84.	571	Șendreni	Răzeșii	14	34	38	72
85.	574	Călărășeni	Mănăstirea Golia de peste hotare	2	8	9	17
86.	575	Miclești	Moșierul, căminarul Spiridon Pavli	3	6	4	10

87.	790	Mașcăuți	O parte a moșierului Iancu Jurji, alta răzeșii	14	43	28	71
88.	779	Onițcani	Răzeșii	7	14	19	33
89.	597	Bârboieni	Mănăstirea Bârboieni de peste hotare	1	1	1	2
90.	608	Leușeni	Răzeșii	10	23	18	41
91.	616	Lozova	Mănăstirea Căpriană	11	29	34	63
92.	623	Marinici	Răzeșii	2	4	2	6
93.	751	Oxentea	Mănăstirea Golia de peste hotare	1	5	1	6
94.	636	Cotul Morii	Episcopia Huși din Moldova	1	1	2	3
95.	653	Pocșești	Nicolae Dumitru Ciolac Zugra	2	3	2	5
96.	663	Ciopleni	Răzeșii	1	2	6	8
97.	685	Ghermănești	Moșierul, nobilul Iordache Chirica	9	11	13	24
98.	686	Vorniceni	Mănăstirea Căpriană	13	32	26	58
99.	688	Slobozia Dușca	Moșierul, funcț. de clasa a IX-a Ioan Ianov	2	6	4	10
100.	702	Măcărești	Cneazul din Moldova, Mihail Grigore Sturdza	8	15	20	35
101.	710	Morozeni	Răzeșii	14	32	30	62
102.	712	Meleșeni	Răzeșii	14	31	27	58
103.	755	Visterniceni	Moșierul, nobilul Constantin Râșcan	1	1	2	3
104.	741	Țânțăreni	Răzeșii	11	38	28	66
105.	753	Trifești	Sfântul Mormânt	2	5	4	9
106.	840	Fundul Galbinei	Răzeșii	2	3	3	6
107.	775	Găureni	Moșierul Emanuil Kalmuțki	2	5	5	10
108.	791	Vășcăuți	Moșierul Iordache Crupenschi	5	12	18	30
109.	794	Alcedar	Răzeșii	10	27	23	50
110.	810	Sămășcani de Sus	Răzeșii	13	35	31	66
111.	812	Rădeni	Nobilul Enache Russo	1	3	-	3
112.	816	Micăuți	Moșierul, nobilul Alexandru Russo	1	3	3	6

113.	833	Sipoteni/ Sipoti	Moșierul, nobilul Iordache Dimitriu	1	1	3	4
114.	932	Băcioi	Răzeșii	13	33	25	58
115.	570	Ruseni	Răzeșii	17	52	36	88
116.	971	Roșcana	Răzeșii	1	3	2	5
117.	598	Frăsânești	Răzeșii	17	45	48	93
Numărul total al privilegiaților				753	1.827	1.649	3.476
Numărul total al privilegiaților din județ				2.986	6.760	6.308	13.068
Numărul total al populației din județ				42.998	89.542	80.860	170.402

* ANRM, F. 134, inv. 2, d. 834, f. 23, 24-57.

** Iertați de la plata impozitelor.

Datele Tabelului 4 atestă că din numărul total de 175 de localități, cu 2.986 de gospodării și 13.068 de locuitori, unde erau înregistrate gospodării de privilegiați, 117 (66,9%) localități aveau un număr între 1-19 gospodării, ce însumau 753 (25,2%) de gospodării cu un număr de 3.476 (26,6%) persoane, din care 1.827 (27%) de sex masculin și 1.649 (26,1%) de sex feminin. Spre deosebire de cazul precedent, când majoritatea satelor erau răzeșești, în cazul prezentat doar 51 (43,6%) localități erau răzeșești, 6 (5,1%) localități erau stăpânite de răzeși și alți proprietari funciari, 21 (17,9%) localități aparțineau mănăstirilor (8 mănăstiri Căpriană, 4 mănăstiri Golia din Moldova, 3 Sfântului Mormânt, 2 mănăstiri Sfintei Parascheva și câte o localitate mănăstirilor Frumoasa, Sfântul Sava, Bărboieni din Moldova și Episcopiei Huși), 35 (29,9%) moșierilor și 4 (3,4%) funcționarilor de diferit rang.

O analiză comparativă a numărului privilegiaților din cadrul acestor localități cu numărul total al populației din județ ne prezintă următorul tablou: celor 753 de gospodării le reveneau doar 1,8%, iar celor 3.476 persoane înregistrate în aceste localități doar 2%.

Ca și în cazul precedent, aceste cifre demonstrează o pondere destul de mică a privilegiaților, comparativ cu numărul total al întregii populații din județ.

În lista proprietarilor funciari ai acestor localități figurează moșierii: Carl Hartingh, Ioan Botezatu, Constantin Donici, Dumitru Jora, Toader Măcărescu, Nicolae Demi, Ștefan Ruset, Ecaterina Suruceanu, Zamfirache Ralli, Moisei Milkunov, Grigore Codreanu, Ecaterina Russo, Andrei și Spiridon Pavli, Nicolae Donici, Teodor și Iordache Crupenschi, Enache Lazo, Șcerbinache Bostan, Alexandru A. Moruzi, Vasile Pogora, Iordache Chirica, Ioan Ianov, Mihail Grigore Sturdza, Constantin Râșcan, Emanuil Kalmutki, Enache și Alexandru Russo, Iordache Dimitriu ș.a., care erau proprietari și ai altor moșii din acest și alte județe ale Basarabiei; precum și funcționari de diferit rang-proprietari funciari: Constantin Millo, Ioan Pruncul, Vasile Anghel ș.a.

O problemă majoră privind categoriile sociale privilegiate din Basarabia în primele trei decenii după anexare – a boiernașilor, mazililor și ruțașilor –, era cea legată de recunoașterea statutului lor social. Procedura era de durată, cerea investigații migăloase din partea autorităților, iar din partea privilegiaților prezentarea actelor care ar confirma statutul de privilegiat și care, de multe ori, s-au pierdut

(pentru că deseori era nevoie de deplasări la Iași) sau se aflau la alte persoane din familie, deja căsătorite, sau erau depuse în instituțiile regionale pentru examinare. Lipsa sau insuficiența documentelor pe care urmau să le prezinte aceste categorii sociale în timpul efectuării recensămintelor fiscale din anii 1835, 1850 și 1858, se solda cu transferarea lor în categoria birnicilor.

În cele din urmă, administrația imperială a purces la uniformizarea acestor categorii sociale cu cele din imperiu. Regulamentul privind drepturile de apartenență la stările sociale ale locuitorilor Basarabiei din 10 martie 1847 i-a egalat în drepturi pe boiernașii din Basarabia cu nobilii personali din Rusia, numindu-i în continuare nobili personali, iar pe mazili și ruțași i-a transferat în categoria *odnodvoților*⁷⁴.

Concluzii. Analiza datelor de arhivă inedite, documentelor publicate și lucrărilor în care este abordat tangențial subiectul pus în discuție ne permit să concluzionăm că boiernașii și mazilii prezintă o categorie socială, iar ruțașii una fiscală, moștenite în Basarabia din Principatul Moldova. Datele statistice reflectate în recensământul fiscal din 1835 cu referință la privilegiați – boiernași, mazili și ruțași –, atestă că aceștia nu constituiau o categorie socială și fiscală numeroasă.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, odată cu respectarea până în 1828 a autonomiei limitate și provizorii autoritățile imperiale au fost nevoite să păstreze intacte și categoriile sociale privilegiate, acordându-le diferite înlesniri și privilegii stipulate în „Regulamentul organizării administrative a regiunii Basarabia din 29 aprilie 1818” și „Regulamentul privind administrarea Basarabiei din 29 februarie 1828”.

Deși boiernașii și mazilii beneficiau de anumite privilegii, administrația imperială nu-i agreea și a făcut tot posibilul pentru a-i suprima. Această măsură a coincis și cu politica imperială rusă de a unifica organizarea administrativă și socială în provincia nou-anexată. Procesul s-a produs pe seama înlăturării lor treptate, în special a mazililor, din diferite funcții administrative și gospodărești, și subminarea prestigiului lor social. Cu timpul, drepturile mazililor au fost limitate, fiind impuși să îndeplinească prestațiile locale și să achite diferite taxe de rând cu birnicii. Ca urmare, unii din ei pentru diferite încălcări au fost transferați în categoria țăranilor, alții, ruinându-se, s-au dizolvat în categoriile sociale înrudite ale țăranimii. În pofida acestui fapt mazilii au continuat să-și păstreze și în a doua jumătate a secolului al XIX-lea din trăsăturile distincte de ordin social și spiritual.

Dacă mazilii aveau o componență mai compactă social și etnic, componența ruțașilor era destul de diversă și pestriță, incluzând elemente autohtone și străine, transferate de peste hotare, din Moldova, din mediul țăranesc, dar și cele din mediul urban autohton, care n-au fost înscrise în categoriile privilegiate ale societății, nu aveau sediu permanent și nu erau înscrși în categoria birnicilor, beneficiau de unele privilegii în baza cărților de danie emise de domn.

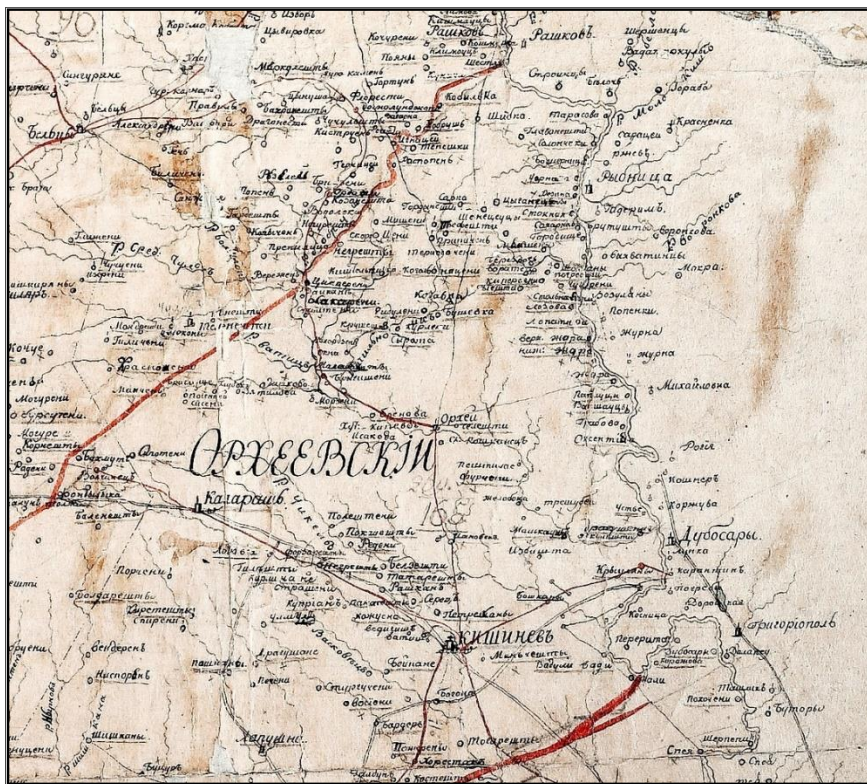
Conform statului juridic, ruțașii se împărțeau în trei categorii de bază: ruțașii propriu-ziși, ruțașii de cămară și ruțașii de vistierie, care din punct de vedere economic și social cel puțin se deosebeau unii de alții. Deși, spre deosebire de alte categorii de țărani, ruțașii beneficiau, la început, de anumite privilegii, ei totuși nu constituiau o categorie privilegiată, pe care ar fi putut conta țarismul, cum s-a încercat să se afirme în istoriografia sovietică. Pe parcurs, chiar și acele neînsemnate privilegii de care

⁷⁴ ANRM, F. 88, inv. 1, d. 1.216, f. 3.

beneficiau – scutirea de prestațiile locale și pedepsele corporale fără sentința judecătii –, au fost anulate. Ca rezultat, majoritatea din ei s-au ruinat și au căzut în dependență față de moșieri și față de stat.

În conformitate cu „Regulamentul privind drepturile de apartenență la stările sociale a locuitorilor Basarabiei din 10 martie 1847”, autoritățile țariste i-au egalat în drepturi pe boiernașii din Basarabia cu nobilii personali din Rusia, numindu-i în continuare nobilii personali. Respectiv, numărul boiernașilor, treptat, s-a micșorat. În cazul în care boiernașii nu dețineau funcții administrative, treceau, în mod obligatoriu, în categoria mazililor.

Micii boiernași erau văzuți adesea ca un fel de patriarhi ai obștilor țărănești. Însă, odată cu dispariția generațiilor care au fost martorii anexării Basarabiei la Imperiul Rus, copiii acestora au completat rândurile mazililor, iar după lichidarea, în 1847, a mazililor ca stare socială și a ruptașilor ca o categorie fiscală, aceștia au completat rândurile odnodvorților. Prin urmare, țarismul a căutat să lichideze această discrepanță sau nepotrivire cu sistemul social rusesc, uniformizând o parte din categoriile sociale basarabene cu cele imperiale ruse, proces care a dus, în cele din urmă, la dispariția boiernașilor, mazililor și ruptașilor ca stare socială și fiscală.

Harta Basarabiei la 1818 (Ținutul Orhei – fragment)
(ANRN, *Fondul 11*, inventarul 1, dosarul 1)